

Politikai életünk húsz éve

A csehszlovákiai magyarság kisebbségi élete nem az állam alapításakor kezdődött, hanem mintegy félévvvel később, politikai szerveződése pedig majdnem egy egész évvel később. A szudéta-földről „az osztrák államhatalom, már 1918 október 28-án és 29-én kivonult, s átadta a teret az új államnak. Megvoltak az ezeréves történelmi határok, az új államhatalom kívülről nem zavartatva nyomban megkezdhette e határokon belül belső berendezkedését. Más volt a helyzet a volt magyar területen. Szlovákiának és Kárpát-aljának soha nem voltak határai Magyarország felé, itt tehát hónapokig tartott az új határok megállapítása. A demarkációs vonalak többször változtak. A magyar vidék 1919 januárjáig nem is tartozott még a csehszlovák állam keretébe. December 30-án vonultak be a csehszlovák csapatok Kassára, 1919 január 1-én Pozsonyba, január 12-én Ungvárra s február végéig került sor a Csallóközre, Érsekújvárra, Losoncra, Rozsnyóra. Az új rendszert vasutassztrájk fogadta, az egész ország részben ostromállapotot hirdettek ki. Március 20-án a Vix-jegyzék újabb délebbre fekvő demarkációs vonalat rendelt el, erre a Károlyi-kormány lemondott, helyébe a tanácskormány jött, amelynek a csapatai május 30-án Losoncot, június 2-án Érsekújvárt, június 6-án Kassát visszafoglalták, de miután a békekonferencia Párizsban június 12-én megállapította a csehszlovák—magyar határt, június 30-án újból önként visszavonultak. Július 24-ére ért véget csehszlovák részről a magyairlakta vidék teljes birtokbavétele.

A hónapok a teljes politikai bizonytalanság hónapjai voltak. A közigazgatási tisztviselők, tanárok, tanítók, vasutasok, postások a határmegállapításig nem voltak tisztában, mely államhoz fognak tartozni. És mert jogilag egészen a békeszerződés ratifikálásáig »a magyar állam alkalmazottainak tekintették magukat, igen sokján nem tették le az előírt időpontra a hűség esküt. Emiatt elvesztették kenyерüket. A vasutas- és a postássztrájk résztvevőit tömegesen bocsátották el. *A magyar köztisztviselők és közalkalmazottak eme tömeges elbocsátása és a nyugdíjból való kizárása volt az első nagy, veszteség, amely a magyarság nemzeti jövedelmét egyszerre sújtotta.*

A másik intézkedés, amely a magyarságát rögtön súlyosan, érintette: *az önkormányzati tevékenység általános fölfüggesztése volt.* A megyei, járási és községi képviselőtestületeket feloszlatták, élükre biztosokat és kinevezett tanácsokat állítottak, a katolikus egyházvagyon kezelését kinevezett állami szervre bízta, a református és evangélikus egyház önkormányzati szerveit elmozdították s az egyházak vezetését kormánybiztosokra bízta, a kereskedelmi s iparkamarák, az ügyvédi kamara, a betegsegélyzők élére szintén kinevezett kormány megbízottak kerültek, egyéb gazdasági egyesületeket betiltottak. A magyarság egy csapásra kiszorult az önkormányzati jogok gyakorlásából. A megyék jogkörét a későbbi reformok annyira megszüktették, hogy sem az úgynevezett nagymegyék, sem a későbbi tartományi képviselőtestületek nem élveztek többé távolról sem oly jogszabályalkotó hatáskört, mint a törvények végrehajtásának megtagadására is följogosított régi magyar megye. A járási, városi, megyei és tartományi önkormányzatban a népakarat érvényesülését később lényegesen korlátozta még az is, hogy a képviselőtestületek tagjainak csak a kétharmadát választhatja a nép, egyharmadot a kormány nevez ki. A városi önkormányzati élet szempontjából súlyos kihatású intézkedés volt a magyarságra, hogy 1922-ben *a törvényhatósági és rendezett tanácsú városokat egy tollvonással nagyközségekké fokozták le.* Harmencöt szlovákiai és kárpátaljai város süllyedt így le községi szintre. Szlovákiában egyedül Pozsonyt és Kassát, Kárpátalján Ungvárt és Munkácsot hagyták meg rendezett tanácsú városoknak. Ez is az önkormányzati jogkör szűkítését szolgálta. Az evangélikus egyház, miután alkotmányát az új állam igényeinek megfelelően módosította, visszanyerte önkormányzatát, a római és görögkatolikus egyház 1937-ben visszakapta a saját birtokai fölött való rendelkezési jogot, de a református egyház 1923-ban megalkotott új alkotmányát két évtized elmúltával sem ismerte el a kormány.

Egyáltalában minden önkormányzat nélkül maradtak végéig azok a közjogi jellegű érdektestületek, ahol a magyarok befolyáshoz juthatnának: az országos ügyvédi kamara, (Cseh-Morvaországban az ottani ügyvédi kamara teljes mértékben élvezzi az önkormányzatot) továbbá a kereskedelmi és iparkamarák, a betegsegélyző pénztárak és újabban a szociális biztosítók. Ezeket két évtized múltával is kinevezett biztosok és bizottságok vezetik, bár az utóbbiak sok milliárdos közvagyon fölött rendelkeznek. *Az Önkormányzati jognak általános megszüktetése anyagilag is súlyosan érinti a magyarságot, mert a közállások odaitélésénél teljesen még ott sem érvényesítheti rendelkezési jogát a magyarok javára, ahol abszolút magyar többség van.*

De az új államban nem csupán az volt az első politikai élménye a magyarságnak, hogy a kormányzat felfüggesztette az önkormányzati testületek tevékenységét s a magyarok ezzel kiszorultak az önkormányzati életből, hanem egy még ennél is súlyosabb és mélyebbre vágó élmény: *az alkotmányozó nemzetgyűlésből való ki-*

zárttság leverő tudata. A forradalmi nemzetgyűlésben, amely 1918 november 14-től 1920 április 15-éig működött s az alkotmányt és a legfontosabb alaptörvényeket hozta, kizárólag csehek és szlovákok voltak. A németek, magyarok, ruszinok nem. A németek követeltek maguknak képviselőt, de elutasították őket. És így a másodrendű polgárok alacsonyabbrendűségének érzetével kísérték a magyarajkú polgárok a forradalmi nemzetgyűlés forradalmi újításokat jelentő törvényhozását egész feloszlata napjáig. E törvények közt volt a szociális biztosítási törvények, a munkanélküliség elleni kötelező biztosítás és annak állami segélyezése, az állami hivatalnokok és alkalmazottak átvételének törvénye, a bankólebélyegzési törvény, amely Szlovákiában 55 százalékos vagyonszűntetést jelentett, de amelynek végrehajtásánál Kárpátaljai még súlyosabb veszteséget szenvedett, mert ott a papírpénzt 10:1 arányban váltották be, a földreformtörvény, amely a 250 hektár fölötti birtokokat lefoglalta földosztás céljaira, a pozsonyi egyetem és a középiskolák nacionalizálása, a vagyondézsmá, amely 1—30 százalékos vagyonszűntetést rendelt el, a háborús vagyonnövekedésre kiszabott érzékeny adó, a szövetkezetek csehszlovák irányítás alá való központosítása, a nyelvtörvény, a választási törvény. Ezek az újítások — a nyelvtörvényt kivéve — mind általános jellegűek, szociális, vagy gazdasági indoklással bírók, nemzetiségi különbség nélkül mindenkire vonatkoznak, alakilag tehát nem vádolhatók nemzetiségi elfogultsággal. De a végrehajtásuk során tág tér nyílt az egyéni elbírálásra és gyakorlatilag szinte korlátolatlan diszkrecionális jogokat nyújtottak a végrehajtó szerveknek.

Így a hadikölcsön lebélyegzésénél súlyos egyenlőtlenség mutatkozott. Bizonyos közületektől az állam magasabb árfolyamon váltott be hadikölcsönkötvényeket, ezek milliókat nyertek, az egyes emberek alig néhány százalékot kaptak. Hadikölcsönkötvény éppen a németek, magyarok kezében volt a legtöbb, — a csehek a háború alatt is tartózkodtak a hadikölcsönpapíroktól — s így a beváltás hátrányai elsősorban ezt a két kisebbségi nemzetet érintették. Hasonlóan fájdalmas volt a magyar postatakarékbetétek beváltatlansága is. Az osztrák postatakarékkal gyorsan rendezték a kölcsönös követeléseket, a magyar postatakarékbetétek vagyongyarapodási adóját meg kellett fizetni, de a követelést nem lehetett adófejében az államra átengedményezni. 1927-ben valorizálták a követeléseket, még mindig nem fizették ki. Itt is a kárpáti országrészek polgárai szenvedtek hátrányt.

Még a választókerületek beosztásában is mutatkozott nemzeti-ségi mellékiz, mert míg a magyarjellegű érsekújvári kerületben 1920-ban az egy mandátumra 27.652 szavazat, a kassaiban 27,743 szavazat kellett, addig az ország valamennyi többi 19 választókerületében 24 ezren aluli volt a választási szám: például Liptószentmiklóson 17.679, Eperjesen 18.022, Turócszentmártonián 19.182 Nagyszombatban 21.892, Besztercebányán 21.992. Mászóval míg egy szlovák mandátumhoz 1920-ban átlagban 19.753

szavazat kellett, egy magyar mandátumhoz 27.697, azaz 7944-gyel, kerekén negyven százalékkal több!

Az egyéni elbírálásra és a hivatal diszkrecionális jogának gyakorlására a legtöbb módot és alkalmat a földhivatal kapott. A földhivatal másfél évtizedig nem tartozott egyetlen minisztérium kötelékébe sem, hanem fölszámolásáig a minisztériumokkal egyenrangú központi hivatal volt. Míg a minisztériumok évente a nemzetgyűlés ellenőrzése alatt voltak, a földhivatal, bár többmilliárdos vagyont kezelt, a fölszámolásig mentes volt az évenkénti elszámolástól. De ettől eltekintve már a kezdetkor *tisztában lehetett a magyarság a földreform gazdasági és nemzeti jelentőségével*, bár a törvényt csak szociális szempontokkal indokolták. Mivel a földosztás elsősorban a legionistáknak biztosította a földosztás Içè'dvezményeit s mivel a legionáriusok csaknem száz százalékban csehek és szlovákok voltak, rögtön látható volt, hogy a tervezett telepítés milyen nemzetiségi színezetet nyer. Különben a földreformot végrehajtó földhivatal elnöke, Viskovszky maga sem tagadta, hogy a birtoklefoglalás a csehszlovák elem földvagyonállagát kívánja gyarapítani, mert a törvényt azzal indokolta, hogy »megtörzése és jóvátétele a fehérhegyi csata után elkövetett vagyonekbozásoknak«. Peroutka cseh történetíró is bevallja, hogy voltaképpen »az uralkodó koalíció nem akarta, hogy határmenti erdők német és magyar földbirtokosok kezén maradjanak, akiknek lojalitása felől nem voltak meggyőződve«. A földreformot 1920-tól kezdték végrehajtani s mint később bebizonyosodott, a lefoglalt magyar nemzeti földvagyonnak legalábbis a négyötöd részét csehszlovák nemzetiségűek kezére juttatta, ráadásul féláron. *Ez volt a magyar nemzeti vagyon legérzékenyebb vesztesége Csehszlovákiában s a magyarság későbbi 'politikai harcának egyik legfontosabb célja ép e nagy veszteségek jóvátétele volt.*

Hasonlóan érzékenyen sújtó forradalmi újítás volt az *iskola-rendszer nacionalizálása*. A legnagyobb csapás volt e tekintetben a lévai, roznói és ungvári gimnázium megszüntetése. Hogy ezt mily következetességgel hajtották végre, ennek jellemzésére elég fölhozni azt a személyügyi kuriózumot, hogy sem az iskolaügyi minisztériumban, sem a két országos hivatal tanügyi osztályában, sem az összes járási tanfelügyelőségeknél nem volt soha és két-évtized elmúltával sincs egyetlenegy magyar sem, egyetlenegy magyar állami középiskolának az élén nem volt és nincs magyar igazgató, s az egyetlen magyar egyetemi tanszékben sem ült magyar tudós, illetve most be sincs ez töltve. A magyar elemi, polgári, reálgimnáziumi, tanítóképzői, felsőkereskedelmi és felsőipari iskolákban működő tanárok egy része nem magyar s a magyar tanerők egy része viszont szlovák és ruszin iskolákhoz kapott beosztást s ezt a rendszert elvként tartják fenn máig.

A forradalmi nemzetgyűlés uralmának hónapjai alatt ezek szerint a magyar kisebbség nem gyakorolhatta a törvényhozási és önkormányzati jogait, nem volt politikai képvisellete, csak passzív

elviselője volt a róla, nélküle hozott intézkedéseknek. Politikai szervezetünk nem volt, nem voltak néptől választott szószólóink. A teljes szervezetlenség hónapjait éltük.

A statárium hónapjai (alatt a közvéleménynek csak a belföldi sajtó adott kifejezést, az is jó ideig előzetes cenzúra mellett. A magyarországi lapok ki voltak tiltva. A polgárok megbízhatóságára a »Propagacná Kancelária« ügyelt s a gyanúsokat legalábbis vizsgálati fogságba küldte. A volt magyar politikusok mozgási szabadságát korlátozta az, hogy a gyanúsak csak külön engedéllyel utazhattak el tartózkodási helyükről más helyre. Például Petrogalli Oszkár az 1920 december 17-i ótátrafüredi pártközi értekezleten, bár ő lett volna az előadó, csak írásban elküldött emlékiratával vehetett részt, hasonló eset volt, mikor a magyar pártok közös vezérő bizottságának 1921 február 14-i ülésén Szilassy Béla dr., későbbi szenátor, nem jelenhetett meg, mert a nyitrai zsupán az ülés idejére kitiltotta a vármegye területéről. Ilyen volt a kisebbségi sors kezdete. Ilyen körülmények közt tartották meg az 1919 augusztus 21-i szlovákiai félhivatalos népszámlálást, amely összesen 692.831 magyar lakost mutatott ki Szlovákiában, 208.961 fővel kevesebbet, mint 1910-ben.

A kényszerű politikai tétlenség idején fölmerült a gondolat, hogy a magyarság a *teljes politikai passzivitás* taktikáját válassza. A passzív rezisztencia régi magyar módszere azonban eleve kudarcra lett volna kárhóztatva, mert csak akkor számíthatott volna kilátásra, ha a nemzet egésze fegyelmezetten betartja s nincsenek ellene »sztrájkőrök«. Ilyenek pedig voltak. Itt volt a *magyar emigráció*, amely részben közvetlenül Magyarországról, részben Bécsen át beszivárgott Csehszlovákia területére. Egy bukott marxista forradalom üldözött vezérlete és újságíró garnitúrája nyert itt menedékhelyet és szabad teret tanainak hirdetésére. Az emigráns sajtó teljes szabadsággal folytathatta bosszúálló szellemi hadjáratát Magyarország ellen. A Magyarországról elmenekült osztályharc-apostolok a csehszlovákiai magyar nép életterére helyezték át működésüket. A csehszlovák politikai rendszer ekkor csaknem azonos volt a szociáldemokrácia egyeduralmával s így a magyar internacionalisták gyorsan itthon találták magukat. A »feudalizmus« elleni harc jelszavával osztályharcot folytattak az itteni magyar birtokos osztály és általában a polgári rétegek ellen s az osztályok egymás ellen uszításával egységes politikai védekezésre sokáig képtelenné tették a magyar kisebbséget. A csehszlovák nacionalista politika — két veszekedő közt az örvendező harmadik — csak örvendett annak, hogy a magyar nép belső osztályharcra küszködik s így egész máig nemcsak a csehszlovák marxisták de a legszélsőségesebb csehszlovák nacionalisták is szívesen látják a marxizmus, sőt a kommunizmus hirdetőit a magyarok között. Az emigráns magyar marxisták és itteni elvtársaik csak a nemzetközi szocializmusba lovalták magukat s nem vették észre s nem akarták észrevenni csehszlovák elvtársaik magyarelles nacionalizmusát. Az országhatárokért folytatott véres harcot voltaképpen cseh-

szlovák részről is, magyar részről is marxista kormányzat folytatta, s elsősorban a marxista munkások részvételével, ennek ellenére a harcok elmúltával alig egy hónapra a magyar emigráció már szívesen látott vendég volt és politikai fegyvertársként korteskedett a csehlovák marxizmus nacionalista céljai mellett. A kormány magyar sajtószolgálatát egész 1933-ig csaknem kizárólag emigránsok látták el.

A magyar marxizmus nemzetköziségére és a csehszlovák marxizmus nemzeti jellegére jellemző adat, hogy míg a magyar marxisták már 1919 márciusában a kommunizmusba kanyarodtak, addig Csehszlovákiában a szociáldemokrata pártból csak 1920 szeptember 25-én szakadt ki a kommunista baloldal s a csehországi cseh és német kommunisták két külön pártja csak 1921 októberében egyesültek egy egységes internacionalista kommunista pártban.

A magyar népnek ilyen körülmények közt két politikai arcvonalon kellett védekeznie: a csehszlovák nemzeti terjeszkedés politikájával szemben és az erejét bomlasztó belső osztályharc ellen. *A nemzeti önvédelemhez egy átfogó nemzeti magyar párt lett volna az alkalmas keret, ezt azonban a hatóság nem engedélyezte.*

Az osztályharcra szemben két mederben indult meg a küzdelem: világnézeti és osztályalapon. A régi néppárt és a Giesswein-féle *keresztény szociális párt* eszméinek hívei az Ausztriában akkor annyira előretört keresztényszocializmushoz hasonló osztályfölötti világnézetet állították az osztályharcra szembe, a Nagyatádi-Szabó-féle régi magyar kisgazdapárt hívei pedig fölismerve a csehszlovákiai magyar nép zömének, a gazdaosztálynak nemzetföntartó jelentőségét, osztály jellegű, de ízig-vérig nemzeti szellemű *magyar kisgazda párt* megszervezését tartották célravezetőnek.

A keresztényszocializmus hívei emellett a marxista internacionalizmus ellensúlyozására a keresztény-katolikus világnézet nemzeti-ségi univerzalizmusát hirdették. Nemcsak a magyarság körében, hanem a német és később a szlovákok között is számítottak terjeszkedésre s ezért a mozgalmat mindhárom népet felölelő *öslakos alapra* építették. De azért négyötödrészben mindig magyar szavazó tábor állt a párt mögött. Neve kezdetben a »magyar-német szociáldemokrata párt« ellensúlyozásaképpen »Magyar-Német Keresztényszocialista Párt« volt, később a szlovák osztály megalakításával az öslakos jelleg kidomborítására az »*Országos Keresztényszocialista Párt*« nevet vette föl. Ez a párt Kassa és Pozsony katolikus egyesületeiből nőtt ki, 1919 novemberében alakult meg s főleg a városokban volt erős. Alapítói Keleten Fleischmann Gyula dr., Wirth Gyula, Körmeny-Ékes Lajos dr., Tost Barna, Grosschmid Géza dr., Nyugaton Lelley Jenő dr., Tobler János, Jabloniczky János dr., Bittó Dénes. A párt 1920 március 23-án tartott pozsonyi első kongresszusán Lelleyt választották meg elnökének.

Az Országos Magyar Kisgazdapárt voltaképpen az 1900-han megalapított Nagyatádi-párt egyenes folytatása volt. Ez is két gócból indult fejlődésnek: Komáromból és Rimaszombatból. Komáromban a Nagyatádi-párt helyi szervezete a párt központi végrehajtóbizottsági tagjának, Füssy Kálmánnak, valamint Mohácsy János dr.-nak kezdeményezésére 1920 február 17-én önállósult, Rimaszombatban pedig Szent-Ivány József vezérlete alatt közel húszezer kisgazda volt megszerveve a betiltás alatt levő Gömör-Nógrádi Gazdaegyesületben. Ez a párt Szent-Ivány József és Törköly József dr. vezérlete alatt az osztálypárt szűk alapjait fokozatosan szélesbítette s szervezkedését rövidesen a mezőgazdasági munkásságra és a kézműiparosokra is kiterjesztette s ennek jelölésére 1922-foen az »*Országos Magyar Kisgazda, Földműves és Kisiparos Párt*« nevet vette föl, s később is mindig kezdeményezője volt a pártok egyesítésének. Elnökéül Szent-Ivány Józsefet választotta meg.

Kárpátalján a katonai uralom miatt a két párt később kezdi meg szervezkedését. Ott különben 1920 augusztusában Korláth Endre dr. vezetésével a »*Kárpátaljai Magyar Jogpárt*« alakult meg, s a három párt mindenkor a legszorosabb egységben marad. Még akkor is, amikor a szlovákiai két testvérpárt külön indult 'a választási harcban. így 1925-ben a »Kárpátaljai Magyar Pártok Szövetsége« a Magyar Nemzeti Párttal együtt választott.

A pártszervezkedést az tette szükségessé, hogy az ideiglenes forradalmi nemzetgyűlést 1920 elején rendszeren választott törvényes nemzetgyűlésnek kellett fölváltania. 1920 január 27-én Pozsonyban a magyarság régi politikai vezetői Bartal Aurél ny. főispán elnökelete alatt elvileg elvetették a választási passzivitás gondolatát, mivel a passzivitással a politikai porondot kardcsapás nélkül a magyar-német szociáldemokratáknak engedték volna át s különben is a választói jog gyakorlása kötelező Csehszlovákiában. *A választási harcban léphetett először szabadabban aktivitásba a magyarság politikai szervezete*, bár ekkor is csak részben, mert Kárpátalján nem volt választás, a kassai kerületben pedig a kisgazdapártnak nem engedélyezték a szervezkedést és a választásban való részvételt. Szent-Ivány József ezért a keresztényszocialista párttal társult s annak jelölőlistáján kapott mandátumot. A választás meglepetése volt, hogy »Magyar Nemzeti Párt« címen — tehát ugyanazon a címen, amellyel a magyarság egységes pártját előbb nem engedélyezték — egy ismeretlen társaság a losonci csehszlovák zsupán támogatásával a magyar pártok szavazóinak elhalászására ^gy új »magyar« pártot is fölléptetett. De ez csak 4214 szavazatot tudott elragadni. A keresztényszociális párt (Szent-Ivány szavazóival együtt) 139.355 szavazatot és 5 képviselői mandátumot, ia kisgazdapárt 26.520 szavazatot és egy-egy mandátumot nyert el. A magyarság képviselői keresztényszocialista részről Lelley Jenő dr., Jabloniczky János dr., Körmendi-Ékes Lajos, dr., Tobler János, a kisgazdapárt részéről Szent-Ivány József és Füssy Kálmán lettek, keresztényszocialista szenátorok: dr. Koperniczky Ferenc és dr. Schmidt Károly Jenő (az

utóbbi a német nemzeti párt klubjának hoszpitánsa volt) s a kisgazdapárt részéről Hangos István, ennek 1922 március 24-én bekövetkezett halála után pedig Ficza József. A két párt összesen 165.875 szavazatot szerzett, de jellemző volt a marxizmus erős befolyására az akkori időben az, hogy ugyanakkor a magyar-német szociáldemokrata párt is 108.546 szavazatot s 4 mandátumot kapott. Eszerint az összes magyar-német jellegű szavazatok 59.5 százaléka a magyarság két pártjára, 39 százalék a magyar-német szociáldemokráciára esett.

E választás eredménye alapján a magyarság törvényes politikai képviseletet nyert s ettől az időponttól kezdődik céltudatos, szervezett politikai élete, az *önvédelmi harc*. Az elnökválasztásnál, amely a nemzetgyűlés első feladata volt, a magyar törvényhozók Masaryk Tamás ellen szavaztak. A két párt első parlamenti megnyilatkozása egy közös deklaráció volt, amelyet az új képviselőház 1920 június 2-i ülésén Körmendy-Ékes olvasott föl. A deklaráció kijelentette, hogy a szlovákiai magyarság és németség csak azért vesz részt a parlamenti életben, mert »ezen az úton vélte biztosíthatni a maga számára a lehetőséget arra, hogy a vele elkövetett példátlanul súlyos nemzetközi igazságtalanságoknak, a közjogi és magánjogi jogfosztásoknak ellene alkalmazott egész rendszerével szemben tiltakozó szavát messzehangzóan fölemelhesse«. Tiltakozott az ellen, hogy a nemzetgyűlési választásokat a Magyarországon elcsatolt területeken foganatosították, mielőtt »azok hovatarozandósága még jogszerűen el nem döntetett«. Beszédét e szavakal fejezte be: »önrendelkezési jogunkat soha és semmiképpen föl nem adjuk, azt fenntartjuk, követeljük.« Néhány hétre rá, július 4-én megtörtént a trianoni béke budapesti becikkelyezése s ezt követően 1920 szeptember 24-én Szent-Ivány költségvetési beszédében leszögezte, hogy a ratifikálással a magyar kisebbség politikája egy új állomáshoz ért. Az új helyzetet elvi és gyakorlati szempontból mérlegeli. »Sohasem fogjuk elismerni, — úgymond — hogy Csonka-Magyarország nemzetgyűlése egyedül jogosult volt a ratifikálásra.« Szerinte az érdekelt terület népe lett volna elsősorban jogosult sorsa fölött intézkedni. »Mi ehhez a békéhez — folytatja — semmikor sem adtuk hozzájárulásunkat és semmikor sem fogunk sorsunk intézéséről lemondani. Midőn ezt elvi álláspontnak leszögezem, gyakorlati alapon is meg akarom bírálni helyzetünket. Mi ma egy nálunknál erősebb hatalom folytán a csehszlovák köztársaság polgárai vagyunk. Ezen a területen kell biztosítani létezésünket. Keressni akarom és fogom, miképpen lehetne ezzel a reális gondolkozással megtalálni az önvédelem tisztességés útjait.«

Ettől kezdve megindult a gyakorlati nemzetvédő munka, a társadalom megszervezése. Munka volt elég, mindent előlről kellett ikezdni. Esemény es idők következtek. Az új kormányt a szocialista

Tusar vezette s a kormány a szocialista pártok és az agrárpárt gyöngye többségére, az úgynevezett *vörös-zöld koalícióra* támaszkodott. *A törvényalkotás teljesen a szocializálás és nacionalizálás irányában haladt.*

A választáson a szocialisták nagy győzelmet arattak, 74 mandátummal kerültek be a képviselőházba, szövetségesük volt az agrárpárt 40 és a csehszlovák szocialista, párt 24 mandátummal, az összes 281 mandátum közül. De a szociáldemokrácia nagy győzelme egyúttal a bukás kezdete volt: a baloldal elégedetlen a szocializálással és Smeral Bohumirral az *élén* kommunista irányba fordul. A párt 1920 augusztusától októberig kettészakad, a vörös-zöld koalíció kormánya szeptember 15-én belebukik a válságba. A forrongó időben öerny Józsefnek, Morvaország tartományi főnökének *hivatalnokokból* álló »erőskezű« kormánya veszi át a vezetést. A kommunisták és szociáldemokraták harcát általános sztrájk és veszedelmes forradalmi lázadás kísérte. A kladnói szénbánya-vidéken Muna vörös köztársaságot kiált ki és forradalmi sorozást tart, de három nap múlva Munát háromezred magával letartóztatták. Csak a brünni villamosművek körül voltak nagyobb katonai operációk.

E szociális megrázkódással egyidejűleg a nemzetiségi ellentétek is kirobbantak. Október 1-én a német újoncok német nemzeti színekkel feldíszítve, a Wacht am Rhein hangjai mellett vonultak be több helyen a kaszárnyákba. A német törvényhozók német ezredéket, német tisztikart és német vezényleti nyelvet követeltek. Erre válaszul cseh részről a német és magyar vidéken pusztítani kezdik a szobrokat. Emiatt véres összeütközések vannak számos halottal. Az erőszakosságok egyik kiemelkedő eseménye: hogy a prágai ucca elfoglalja és a cseh nemzeti színház számára birtokba veszi a németek ősi rendi színházát. (1920 november 16.)

Mialatt a német vidéken a véres tüntetések elsősorban nemzetiségi okokból robbantak ki, addig Szlovákiában szociális nehézségek is mutatkoznak. A szlovákiai ipar ebben az időben letörik, nem bírja ki a versenyt a morvántúli iparral, a gyárak megálltak s a munkásság kereset nélkül maradt. A magyar munkások ezrei sodródtak *így* a kommunista mozgalomba. A szociális harcokban Korompán a csendőrgolyóktól több magyar munkás életét veszítette. Ekkor államosították a német és magyar törvényhozók viharos obstrukciója ellenére a magán vasutakat. Ennek következtében is számos magyar vasutas és munkás lett kenyértelen.

A külpolitikában ekkor válik intézményessé a magyarelles irányzat azáltal, hogy Benes külügyminiszter 1920 augusztus 14-én megkötötte a későbbi kisantant-szövetség alapjául szolgáló csehszlovák-jugoszláv védszerződést. Ebben az időben alakul ki az állampolgársági kérdésben a csehszlovák kormányzat irányzata. Ez abban áll, hogy Ausztriával és Németországgal kötött állampolgársági szerződésben maradéktalanul megoldja a csehmorvaországi

polgárok kérdéses honosságát, *ellenben rendezetlenül hagyta a szlovákiai és kárpátaljai területek lakosainak honosságát*. Elsősorban magyar lakosok voltak azok, akiknek állampolgárságát nem akarták elismerni, különösen, ha politikával foglalkoztak. Az ilyeneket kellemetlen idegenekként megfosztották honosságuktól és *kiutasították*. Ez a sors még a törvényhozókat sem kímélte: így vesztette el mandátumát a magyar keresztényszocialista Tobler János, később Körmeny-Ékes Lajos, majd Palkovics Viktor, nemkülönben a magyar kommunista Nagy Gyula és Surányi Lajos. Ugyanígy tették át a határon Kiss Antal görögkatolikus püspököt is.

A hivatalnokkormány nem támaszkodott szilárd többségre, hanem minden javaslatához külön alkalmi többséget biztosított magának, ezért elejétől végig válságban volt. Voltaképpen csak rendőrhatalmi feladata volt, a kommunista párt feltörése idején megfékezte a lázongásokat s ezzel a szociáldemokráciát megkímélte attól a népszerűtlen feladattól, hogy az ő kormánya viselje a kommunista munkáskirobbanások fegyveres letörésének felelősségét. A hivatalnokkormány másik főadata az volt, hogy előkészítse *a cseh nemzeti koalíciót*, amely 1921 szeptember 26-tól kezdve 1925 őszéig a nacionalizálás politikájának korát képviselte.

A vörös-zöld koalíció kormánya és a hivatalnokkormány idején a magyarság két pártja mindenekelőtt a közös programját tisztázta. Szent-Ivány József kezdeményezésére *1920 december 7-én ótátrafüreden megalakult a »Szlovenszkói és Ruszinszkói Szövetkezett Ellenzéki Pártok Közös Bizottsága«*. *A szövetséghez csatlakozott a Szepesi Német Párt is*, amelynek alapítói élén Hefty Gy. Andor, Nitsch Andor és Flachbarth Ernő dr. állt. A közös bizottság elhatározta, hogy a szövetséges pártok választásokon egységes választási pártként közös jelölő-lajstroimmal lépnek föl. A közös program követelései közt ilyen pontok voltak: az ostromállapot és katonai diktatúra megszüntetése, a katonai bíróságok polgári személyek fölötti illetékességének megszüntetése, a politikai pörök (megszüntetése (akkoriban tömegével voltak himnuszpörök), a politikai vétségek címén letartóztatott egyének szabadlábra helyezése, a pozsonyi teljhatalmú minisztérium »propagacná kanceláriá«-jának föloszlatása, a rendőri felügyelet alá helyezésre, internálásra, kiutasításra vonatkozó rendeletek visszavonása, a sajtószabadságra, a levéltitok sérthetlenségére vonatkozó alkotmányrendeletek életbeléptetése, gyülekezési és egyesülési jog visszaállítás, a jogtalanul elbocsátott köztisztviselőknek állásukba való visszahelyezése stb. A sajtószabadságra vonatkozó követelés éppen időszerű volt, mert a keresztényszocialista párt első napilapját, a kassai »Esti Újság«-ot 1921 őszén háromszori időleges szüneteltetés után végleg betiltották.

A közös bizottság főadatköre fokozatosan bővült, bár Lelley, mint a vezető keresztényszocialista párt elnöke, szabotálta *Petrogalli egységesítő törekvéseit*. A közös bizottság akcióképességének

fokozására egy szűkebbkörű *Vezérlő Bizottság* jött létre (Pöstyén, 1921 május 4.), ez megalakította külügyi bizottságát (1921 augusztus 8.), melynek előadójául Szüllő Géza dr.-t hívta meg. *Petrogalh és Szüllő azután megalakította a Magyar Népszövetségi Ligát* s Szüllő mint a csehszlovákiai magyar nemzeti kisebbség »külügy-minisztere« fáradhatatlan tevékenységet fejt ki mostanáig, úgy a genfi Népszövetségi Ligák, mint az Európai Nemzeti Kisebbségek Uniójának kongresszusain.

Mivel a kisgazdapárt népi jellege, a keresztényszocialista párt pedig keresztény jellege miatt nem igen remélhette, hogy a városi liberális polgárságot, főleg a zsidó kereskedőosztályt megnyerheti programjának, Szalay László volt abaúji főispán, Tarján Ödön gyáros és Molnár Béla földbirtokos, volt magyar országgyűlési képviselő vezetésével megalakul a *Magyar Jogpárt*. Ez is csatlakozott a közös bizottsághoz. (Kassa, 1921 szeptember 18.) Kárpát-alján a pártot betiltották.

Á közös bizottságnak mindjárt az első időben elég munkát adott az *1921 február 18-án tartott népszámlálás*. Ennek módszereit és szabálytalanságait panasziratban foglalta össze s a magyar pártok a Népszövetséghez petíció alakjában nyújtották be. A népszámlálás egyik különlegessége az volt, hogy a magyar nemzetiségű polgárok számának csökkentése céljából az izraelita vallásúak számára külön »zsidó« nemzetiséget kreált. Hogy ez a gyakorlatban a magyarság szempontjából mit jelentett, erre csak egy példát hozok föl: Dunaszerdahely városát. Dunaszerdahelynek 1919-ben 5023 lakosa volt, ebből 4690 magyar, vagyis 93.3 százalék, 63 csehszlovák (1.3%), 25 orosz (0.5%), 86 német (1.7%) és 159 egyéb nemzetiségű (3.1%). 1921-ben Dunaszerdahelynek 5171 lakosa volt, de ebből külföldi 208, így a honosok száma 4963. Ezek közül a magyarok száma 3445-re esett vissza, vagyis a város már csak 69.4 százalékban magyar, pedig a másfél év alatt, ami a két népszámlálás között eltelt, ide másajkú lakosság nem jött, csak annyi történt, hogy a magyarajkú izraeliták egy részét, 1293 lelket, vagyis a lakosság 26 százalékát zsidó nemzetiségűnek könyvelték el. Az összes izraelita vallásúak száma 2332 volt, vagyis közülük 55.3 százalék került a zsidó nemzetiségek rovatába. Még meglepőbb az eredmény az 1930-as népszámlálásnál. Ekkor 6280 lakos közül 324 volt külföldi, a csehszlovák honpolgárok száma 5956 s az utóbbiak nemzetiségi megoszlása ez: 2944 magyar (49.43%), 503 csehszlovák (8.45%), 73 német (1.23%), 2 orosz (0.03%), 2186 zsidó (36.70%), 242 cigány (4.06%) és 6 egyéb nemzetiségű. 1930-ban összesen 2654 izraelita vallású ember lakott: Dunaszerdahelyen, ez alkalommal tehát már az izraeliták teljes 82 százalékát könyvelték el a zsidó nemzetiségűek közé.

A magyarság szervező munkájában ebben az időben fontos eseménye a *keresztényszocialista párt munkásszakszervezetének* meg-

alakítása. (Kassa, 1920 július.) Az Egyesült Párt mai szakszervezete ennek az egyenes folytatása.

Már a cseh nemzeti koalíció idejére nyúlik át a legfontosabb magyar egységsszerv megalkotása. 1922 február 4-én a közös bizottság kassai ülésén életre hívja a »*Szlovenszkói és Ruszinsz'kói Szövetkezett Ellenzéki Pártok Központi Irodájá*«-t, Losonc székhellyel. Igazgatójává Petrogalli Oszkár dr. besztercebányai ügyvédet tette meg. Ugyanekkor határozták el egy másik fontos egységsszervnek: a központi magyar napilapnak a megindítását. A központi iroda február 17-én kezdte meg működését s ettől kezdve nyilvántartotta a magyarság kulturális és gazdasága vagyoniállományát, jogséreleseit, törvényjavaslatokhoz, interpellációkhoz, népszövetségi panaszokhoz elvégezte a gyűjtő előmunkálatokat. A központi iroda kebelén 1922 március 15-én kezdte meg működését Sziklay Ferenc dr. vezetésével a *magyar pártok kultúrreferátusa*, amely a magyar iskolaügy helyzetét figyelte és a kulturális szervezkedés munkáját irányította a mai napig. A központi iroda kebelén belül ezenkívül a dr. Flachbarth Ernő vezetése alatt álló sajtóosztály a lapokat tájékoztatta a magyarság politikai eseményeiről és helyzetéről. Petrogalli 1925-ben. bekövetkezett halála után a központi iroda Prágába költözött át és Flachbarth Ernő dr. vezetése alatt állt 1929-ig. Flachbarth külföldre távozta után 1936-ig csak a kultúrreferátus működött tovább, az Egyesült Magyar Párt megalakulása óta azonban a központi iroda Fleischmann Gyula dr. irányítása alatt újból működik.

1922 június 1-én indult meg a magyarság központi napilapja: a Prágai Magyar Hírlap.

Mialatt a magyarság kiépítette eme szerveit, közben a kormányzásban egy új éra köszöntött be: *a cseh nemzeti koalíció* időszak. 1921 szeptember 21-én az öt cseh párt élén Benes kormánya vette át az uralmat. A rendszer jellemzője, hogy a kormány mellett az öt pártnak volt *egy* közös szerve, az öttagú »pětka«. A kormány csak a láthatatlan anonim hatalom, a pětka akaratának végrehajtója volt. *A szociáldemokraták hegemoniája a kmnmunisták kiválásával megtört, az irányítás a nacionalista pártok kezébe siklott át.* Ezért a cseh nemzeti koalíció évei a nemzeti állam kiépítésének évei voltak. A nemzeti koalíció törvényalkotását két szempont jellemezte: *a nemzeti állam kidomborítása és minden hatalomnak a centralizálása.*

A Benes-kormány egyévi uralma alatt csak *külpolitikai* sikereket könyvelhetett el. 1921 október 24-én mozgósítást rendelt el Magyarország ellen Károly király második visszatérése miatt. Október 20-ára rábírta a nagy antantot a detronizálási jegyzék támogatására és Károly exkirály deportálására. Amikor a magyar nemzetgyűlés (nov. 3.) kimondta a detronizálást, lakkor Benes ezt is

kevésnek találta s rábírt az antantot arra, hogy újabb jegyzékben azt követelje Magyarországtól, hogy a szabad királyválasztás esetére az egész Habsburg-ház kizárassék a választhatóságból. Másik sikere volt Benesnek az Ausztriával való semlegességi szerződés (1921. XII. 15.) és a kölcsönös határelismerésről és döntőbíráskodásról szóló csehszlovák-lengyel szerződés. (XI. 6.) *E külpolitikai sikereket a belpolitikában annál több kudarc kísérte.* A mozgósítással egyidejűleg Szlovákiában és Kárpátalján ostromállapot volt november 24-ig. Két nappal később Hlinka szlovák hívei a többség túlzott centralizmusa miatt kivonultak a kormányból s a közös csehszlovák néppártból s külön pártot alakítottak. *Ettől kezdve keményen követelik a pittsburgi szerződés megvalósítását.* Ez volt a Benes-kormány legsúlyosab belpolitikai csapása, mert ettől kezdve csak cseh jellegű pártok támogatják. A parlamentben dülő nemzetiségi feszültségre jellemző annyi, hogy Beran német nemzeti párti képviselő búzbombát dobott (1922. I. 27.) a parlamentben az elnök elé. Benes kormányának gyöngéje volt az is, hogy túlságosan függött a pétkatói, a petkának csak egy tagja volt a kormányban, évehla kormányában (1922. X. 7.) már valamennyi petka-tag tárcaát vállalt. *A svehla-kormány programadó nyilatkozata a nemzetiségi kérdésről egyetlenegy szóval sem nyilatkozott. Ez a negatív álláspont jellemezte egész 1925 tavaszáig a többség politikáját a nemzetiségekkel szemben.* Egyik legfőbb feladatának tekintette az új rendszer a német Beran perbefogását hazaárulás címén. A viharos parlamenti ülések feszültségére és a német ellenzék akkori érzületére jellemző az az emlékezetes kitörés, amely Lodgmami ajkáról (1922. X. 27.) elhangzott: »Wer da glaubt, dass es nicht die höchste Pflicht der deutschen Abgeordneten ist, in diesem Staat Hochverrat zu üben, der irrt.« Beránt négyévi börtönre ítélték. (1923. I. 19.) A nemzeti koalíció pénzügyminisztere, Rasin Alajos dr. deflációs politikát követett. Ez az állampénztár gazdagodásához vezetett, de a nyomában fizetésleszállítások, bérharcok, munkanélküliség következtek. Rasin rövidesen az ország leggyülöttebb embere lett s egy exaltált kommunista (1923. I. 5.) lelőtte. A Beran-eset és Rasin meggyilkolása arra ösztönözte a nemzeti koalíciót, hogy a politikai bűncselekmények üldözésére, »a köztársaság és a demokrácia oltalmára« egy szigorú törvényt alkosson. A javaslat ellen nemcsak az egész ellenzék tiltakozott, hanem a cseh szocialista pártból is ellene szavazott három képviselő. Ezért elvesztette mandátumát. A német és magyar képviselők tüntető deklarációval kivonultak a javaslat tárgyalásáról. A törvény a lázadástól, lazítástól, katonai árulástól kezdve lefelé az államellenes cselekmények följelentésének elmulasztásáig és az álhírterjesztésig mindenféle politikai kilengést büntet s a lapok betiltásáról is intézkedik. A súlyos politikai pörököt kivette az esküdtszékek hatásköréből s szakbírákból álló állambíróság hatáskörébe utalta. 1923 óta minden kémkedési és politikai pör e törvény alapján indul meg.

A nemzeti koalíciónak nemzetiségi szempontból másik nagy műve volt az *állami állások elnacionalizálása, az állami tisztviselők nyelvi vizsgáinak megkövetelése révén*. A német források szerint 1923—24-ben az elbuktatottakon kívül 7000 olyan német vasutast is elbocsátottak, aki eredményesen letette a nyelvvizsgát. Ugyanezt a célt szolgálta a *fölös tisztviselőállomány csökkentéséről szóló törvény*. E törvény alapján alacsonyabb szolgálati idővel is nyugdíjba lehetett menni, a fiatal tisztviselők végkielégítést kaptak. Ezt a törvényt 1925-ben hajtották végre. A végrehajtás végén mégis több lett a tisztviselő, mint eredetileg volt, vagyis ez nem annyira létszámcsökkentés, mint inkább tisztviselőkicserélés volt. svehla és Franke vasútügyi miniszter ellen 1925 november 22-én a parlamentben vádindítványt nyújtott be az ellenzék 140 aláírással, azzal az indokolással, hogy törvényellenesen csapták el a hivatalnokok tömegeit.

A magyarságot súlyosan érintette a legfelsőbb közigazgatási bíróság 1923-ban hozott egyik döntvénye is, amely Szlovákiára és Kárpátaljára vonatkozólag *a magyar illetőségi joggyakorlatok a magyar Judikaturától eltérőleg szűkítően magyarázta*, s az illetőség előfeltételül azt kívánta, hogy az érdekelt csak akkor bír jogerős illetőséggel, ha ő vagy atyja legkésőbb 1906-ig bezárólag az illető község kötelékébe jegyzőkönyvi határozattal föl volt véve, a hallgatólagos illetőségszerzés lehetőségét kizárta. Ennek az lett a következménye, hogy az állampolgároknak elismert embereinek megsemmisítették a kiadott illetőségi bizonyítványát s a hontalanok száma annak ellenére, hogy különösen 1926/30 között évente ezrével adományozták az állampolgárságot, mégis az 1921-es népszámláláshoz képest 1930-ban a szlovákiai és kárpátaljai hontalan és külföldi honosságú magyar lakosok száma 16.257-ről 26.646 lélekre ugrott. 10.389 lélekkel több!

A nemzeti koalíció szelleméből folyt az a rendelkezés is, hogy a népszámlálás után a 20 százalékos magyar kisebbséget tartalmazó járásokból magyar községeket máshova csatoltak és máshonnan pedig szlovák községeket csatoltak ide s így *a magyarság arányszáma az illető járásban a 20 százalék alá süllyedt, s a járás magyarjai elvesztették a nyelvjogukat*. Ez történt a *pozsonyi, kassai, rimaszombati, nyitrai és gálszécsi bírósági járásban*. Ezen az alapon az igazságügyminiszter elrendelte e járásokban a magyar nyelv használatának mellőzését. A legfelső közigazgatási bíróság azonban a rimaszombati járás esetében kimondotta, hogy a rendelet törvénytelen, mert csak a statisztikai hivatal a döntő s a statisztikai hivatal a községek elcsatolása szerint nem korrigálta 20 százalékon felüli adatait. A legfelső közigazgatási bíróság határozata azonban csak elméleti értékű erkölcsi siker volt: mert már közvetlenül az 1930-as népszámlálás előtt érkezett, ez pedig már anélkül is jóval alacsonyabb arányszámot mutatott ki. A kölcsönvett szlovák községekre (Csehbrézó, Sóslehota) már nem volt többé

szükség, a néhányévi vendégszereplés után visszacsatolták őket a losonci járáshoz.

Az 1925-ös esztendő nagy politikai átcsoportosítást hozott úgy a cseh többség, mint a német-magyar ellenzék oldalán. *A kormánytöbbség tavasztól munkaképtelenné vált*, mert a gazdasági kérdésekben kiütköztek az agrárpárt és a szocialista pártok által képviselt osztálypolitika érdekellentétei. A cseh polgári pártok kapcsolatokat kerestek a német ellenzék polgári pártjai felé, hogy egy cseh-német polgári többség útját egyengessék, a cseh szocialista pártok a német szociáldemokráciához közeledtek. Ez a fejlődés a német tábor taktikájában megoszlást idézett elő. Az eddigi elvi ellenzékiiséget — melynek főeszközei a parlamentben a technikai obstrukció és tüntető távolmaradás voltak — csak a szélső nemzeti irányú pártok, a nemzeti párt és a nemzeti szocialista párt tartották fenn, míg a polgári oldalon a német agrárpárt, a keresztényszocialista, a demokrata és az iparospárt, a szocialista részen a német szociáldemokrata párt »aktív« ellenzéki taktikát választott: a vitákban való részvételt, sőt az elől a lehetőség elől sem zárkózott el, hogy kedvező alkalom kínálkozása esetén -»aktív« módon részt vesz a kormányzásban, vagyis kormánytámogató lesz. A németeket ebben az a meggondolás is vezette, hogy a régi Ausztriában a cseh kisebbség mindig kétágú politikát folytatott, egyik része mindig a kormányban volt, a másik éles ellenzékben, de nemzetiségi kérdésekben mindig a legnagyobb egyetértéssel egymás kezér< játszottak. A cseh nemzeti koalíció következetes és tekintet nélküli nacionalista politikájának eredményei miatt is erősödött az a fölfogás, hogy, ha a németiség képvisellel bírna a kormányban, akkor a cseh nacionalista politika nem lehetne olyan erős és hatásos.

A kormánykoalíció válságával párhuzamosan válságot élt át a németiség és a németiséggel együtt a magyarság is. Magyar oldalon mindenekelőtt a taktika kérdésében jelentkeztek nézeteltérések. Petrogalli halálával az egységesítő szellem meggyöngült, Lelley minden lehető módon gyengítette a Vezérlő Bizottság befolyását. A politikai irány kérdésében súlyos válság tört ki az Országos Keresztényszocialista Pártban. Lelley személyi politikát űzött s hajlamos lett volna a cseh katolikus néppárt közvetítésével közeledni a kormányhoz. Emiatt pártválság tört ki, s a párt végül kizárta Lelleyt és vezérkarát. A pártválság tetőfokán Szent-Ivány elérkezettnek látta a pillanatot *az egységes magyar párt megalkotására*, számított a válságban lévő keresztényszocialisták Lelley-ellenes zömére s megalapította a Magyar Nemzeti Pártot. Az új pártba az egész Kisgazdapárt beolvadt és a Jogpárt is csatlakozott hozzá, ellenben a Keresztényszocialista Párt új vezérlete, dr. Szüllő Géza elnök, nemkülönben Grosschmid Géza és Jabloniczky János vezetésével elzárkózott a régi pártkeret föladásától s ellenezte az aktivista taktikát. Az új Magyar Nemzeti Párt azzal a lehetőséggel számolt, hogy a fejlődés során a cseh nemzeti koalíció pártjai között kimélyül az osztály-

ellentét s a szocialista pártokat sikerül ellenzékbe szorítani és az osztályharcok mellett a nemzetiségek helyzete javulhat, ezért *határozott polgári irányú politikát kezdett*, míg a Keresztényszocialista Párt azt hangsúlyozta, hogy nem polgári, hanem osztályfölötti és elvileg ellenzéki politikát kíván folytatni.

A kormánytöbbség helyzetét erősen megrendítette a július elején *a Vatikánnal kitört konfliktus is*, amikor a Hus-ünnep miatt Marmaggi nuncius tüntetően elhagyta Prágát és a nunciatúra évekig betöltetlenül maradt. Föllángolt a kultúrharc, a szlovákiai püspöki kar a katolikusokat nemcsak a szocialista szakszervezetekből, hanem a Sokol-egyesületekből is kitiltotta. A munkaképtelenné vált koalíció novemberre kiírta a nemzetgyűlési választásokat.

E választáson a két magyar párt külön haladt. A Magyar Nemzeti Párt az új választási reform előnyeinek kihasználása céljából az aktivista német gazdapárttal társult. Számítása bevált, a harmadik választási menetben e választási csoport, mint a legerősebb nemzeti-ségi párt, *egy* maradékmandátumot nyert s ezt a magyar nemzeti párt kapta. A keresztényszocialista párt külön vett részt a november 15-én megtartott választáson. A Magyar Nemzeti Párt így 138.737 szavazatával 5 képviselői és 3 szenátori mandátumot szerzett (Szent-Ivány József, Nitseh Andor, Holota János dr., Korláth. Endre dr., Koczor Gyula képviselők, Törköly József dr., Richter János, Szilassy Béla dr. szenátorok), s a keresztényszocialista párt 98.383 szavazatával 4 képviselői és 2 szenátori mandátumot (Szüllő Géza dr., Jabloniczky János dr., iFedor Miklós és Gregorovics Lipót dr. képviselők, Franciscy Lajos dr. és Grosschmid Géza dr. szenátorok). Lelley »Nyugatszlovenszkói Keresztényszocialista Párt«-ja 17.285 szavazatot nyert, de mandátum nélkül maradt.

A választás eredményeképpen a nemzeti koalíció 164 mandátumról 146-ra zsugorodott, de kiegészítette magát a megerősödött cseh iparospárttal s így Svehla harmadik kormánya 159 képviselővel újból megalakult. De ez a nemzeti koalíció már csak egy dologra volt képes: *a sovénsszemű nyelvrendeletre*. A nyelvtörvényhez, amely csak elvileg jelentette a nyelvi jogok alkalmazásának kerekeit, elkészítették a végrehajtási rendeletet annak ellenére, hogy Svehla, mint első belügyminiszter, a nyelvtörvény meghozatalakor szavát adta egy német küldöttségnek, hogy a csehszlovák többség megalégszik a becikkelyezésével, de neim hajtja végre. A kormány 1926 február 3-án kiadta, bár két szocialista miniszter, Bechyné és Winter, megtagadta az aláírását s *így* a rendelet az ő aláírásuk nélkül jelent meg. A rendelet kiadása óriási vihart keltett. Czech, a későbbi német szociáldemokrata miniszter azt vágta svehla szemébe, hogy szószegést követett el. Svehla idegei a bizalmatlansági váta alatt összeomlottak, úgyhogy másnap lemondott és hosszú hónapokra a Rivierára utazott. Két napra rá Cerny újabb *hivatalnokkormánya* vette át az ügyek vezetését. *A nemzeti koalíció korszakát a polgári többség kora váltotta föl.* A hivatal-

nokkormány csak átmenet volt a teljes polgári kormány felé, időnyerést szolgált, hogy uralma alatt Svehla, Hodza és Kramár összekovácsolja az új többséget. A polgári többség körvonalai a vámkérdésben alakultak ki. Az agrárvámok emelését célzó javaslatot nemcsak a cseh polgári pártok, hanem az aktivista német agrárpárt és német keresztényszocialista párt, továbbá a szlovák néppárt és a Magyar Nemzeti Párt is megszavazta. *Ez volt az első eset, hogy a két magyar párt teljesen ellentétes taktikát követett.* Az ezt követő kongruatörvényt már mindkét magyar párt támogatta, de az ellentét továbbra is mély maradt. A Magyar Nemzeti Párt a vámtörvény megszavazásáért kieroszakolta az évek óta tervezett Dérerfőle illetőségi javaslat törvénybeiktatását s ezzel néhány ezer magyar hontalan visszanyerte állampolgárságát. Sajnos, a *lex Derer* még félmegoldást jelentett a hontalanok ezrei számára. A vámtörvény mély szakadékot vont a cseh polgári és ellenzéki tábor közé. A törvényjavaslat ellen a szocialisták a kommunistákkal együtt a prágai parlament legerőszakosabb és legrombolóbb obstrukcióját fejtették ki s az uccát is véres tüntetésekre izgatták föl az »úri koalíció« ellen.

A vámkoalíció idején az volt a helyzet, hogy polgári többséget csak a szlovák néppárt és a németek s esetleg a magyarok egy részének segítségével lehetett alkotni. E helyzeti előnyt a szlovákok, a németek és magyarok kihasználhatták volna, ha a három nemzet szolidáris politikát követ. De a szlovákokat Kramár a tartományi reformmal külön leszerelte és a németek is Hodzával külön egyeztek ki, minden előzetes programígéret kikötése nélkül s így helyzeti energiájukat elvesztették. Ilyen körülmények között a magyar nemzeti párt, — amely egyedül ragaszkodott előzetes garanciákhoz s főleg a földreform végrehajtásának megállítását kívánta s a Koczor-főle javaslat szerint azt az elvet akarta érvényesíteni, hogy a magyar többségű vidéken minden kisajátított földet magyar földigénylőknek kell juttatni — kezességek hiányában belátta, hogy az aktivista politika kilátástalan s önként *szakított az aktivista kísérlettel.* A szlovákok már 1929-ben megbánták lépésüket, belátták, hogy a tartományi önkormányzat nem elégítheti ki autonómista követeléseiket és ellenzékbe vonultak. A német aktivista kísérlet egészen 1938-ig tartott, de ez is ugyanolyan teljes kiábrándulással végződött.

*

Ettől kezdve *a magyarság két pártja megint egyre szorosabb fegyverbarátságban küzd egymás mellett, a keresztény világnézetben, a nemzeti programpontokban és az autonómia követelésében teljesen egyek voltak.* így 1927-ben válllvetve vettek részt a községi, 1928-ban a tartományi választásokban. A következő évben, 1929 október 27-én a szepesi német párttal közös választási csoportként 257.231 szavazatot szereztek. A keresztényszocialista párt a közös listán 5 képviselőt, 2 szenátort, a Magyar Nemzeti Párt 3 képviselőt,

lőt és 4 szenátort s a szepesi német párt 1 képviselői mandátumot szerzett. Képviselők lettek: Dobránszky János, Fedor Miklós, Hokky Károly, Jabloniczky János dr., Szüllő Géza dr. keresztényszocialisták, illetve Holota János dr., Szent-Ivány József, Törköly József dr. nemzeti pártiak és Nitsch Andor szepesi német párti szenátorok: Böhm Rudolf, Grosschmid Géza dr. keresztényszocialisták, Füssy Kálmán, Korláth Endre dr., Richter János és Szilassy Béla dr. magyar nemzetiek. Ez alkalommal a Magyar Nemzeti Párt elégedetlenjei, Mohácsy János dr.-ral az élükön, országos kisgazdapárt címen akarták megbontani a magyarság egységét, de csak 6894 szavazatot tudtak elragadni.

A polgári koalíció évei (1926—29) *a gazdasági javulás* időszakával estek egybe. Ez volt az első és egyetlen korszak, amikor az állaimháztartás nemcsak egyensúlyban volt, de még mintegy kétmilliárd koronás megtakarítást is mutatott föl. A gazdasági föllendülés éveiben a szocialista-kommunista ellenzékkel szemben a többség teherbíró volt, de a depresszió első jelentkezésére (1929 október 4-iki newyorki árzuhanás) kénytelen volt a szociális harcok megelőzésére a szocialista pártokkal kiegyezni. A polgári koalíció vezérének, Svehlának halálos betegségével szintén agóniába került. Utódja, Udrzal, rövid kísérletezés után a csehszlovák *szocialista pártokkal egészítette ki kormányát*, sőt a szocialista befolyás előretörésére a német szociál demokrata pártot is beveszi, a német keresztényszocialistákat pedig eltávolítja a kormányból. *A kormány a gazdasági nehézségek miatt a nemzetiségi kérdést teljesen mellőzte.*

Meg kell említeni, hogy magyar részről erős harcok kísérték az *1930 december 2-án végrehajtott népszámlálást*. A népszámlálás legsúlyosabb sérelme az volt, hogy Szlovákiában és Kárpátalján a népszámláló biztosok állították ki az Összeírása íveket s így a megszámlált személy nem maga tölthette ki nemzetiségi rovatát. A biztosoknak Szlovákiában a jogosan igényelt 21.48%-a helyett csak 4.2%-a volt magyar. *A népszámlálás eredménye megdöbbentő volt:* Szlovákiában nemcsak hogy az egész természetes szaporodás eltűnt, de ezenfelül még 9.9%-os csökkenés is jelentkezett, 62.839 magyarral lett kevesebb, mint 1921-ben volt. A népszámlálás módszerei és hibái ellen a magyarság két pártja panasszal fordult a Népszövetséghez.

A nehézkes Udrzalt 1932 nyarán az agrárpárt buktatta meg s Malypetr váltja föl *a vegyes nagy csehszlovák-német koalíció élén*. Malypetr csak gazdasági programot adott, a gazdaságpolitikai »erőskéz« kormányát jelentette s *a nemzetiségi kérdést meg sem említette*. Az állaimháztartás deficitje ettől kezdve évente átlag másfél-kétmillió lett, ugyanennyivel több az államadósság. Ettől kezdve több kölcsönt ír ki a kormány s 1934-ben devalvációt kénytelen végrehajtani. Súlyos gazdasági csapást jelentett Szlovákia és Kárpátalja gazdasági kivitelére a Magyarországgal fennálló keres-

kedelmi szerződés felbontása, ami háromesztendei vámháborút váltott ki a két ország között.

A kormány a parlamenttől széleskörű meghatalmazásokat kapott törvényerejű gazdasági rendeletek kiadására olyan kérdésekben is, ahol törvényhozásra lett volna szükség. De a tekintélyuralmi irányzat rövidesen politikai térre is áttért. Életbelépett az irányított nemzetgazdaság rendszere, a gabonamonopólium, faszindikátus, paprikaszindikátus, a kartellek száma eléri az ezret, az állami költségvetés mellett külön kezelt, úgynevezett állami alapoké a százat, a banktörvény teljesen a kormány irányítása alá helyezi a pénztőkét. A gazdasági politika a bel- és külpolitika terén is következményekkel jár.

A devalváció miatt Kramar nagyszláv pártja ellenzékbe vonult s ezt arra használja föl Benes, hogy *Szovjetországot de jure is elismerje* (1934 január 19.), majd mint a népszövetségi tanács elnöke, besegítse a Népszövetségbe. 1935 május 16-án pedig megkötö a csehszlovák-szovjet védszerződést.

Döntő befolyással bír ezidőben Csehszlovákia nemzetiségi politikájára egy külpolitikai esemény: a nemzeti szocializmus uralomra jutása Németországban (1933 január 30.). *A csehszlovák kormány a német nemzetiségi kérdésben az erőskéz politikáját vezeti be, feloszlatják a Volkssport tornaegyesületet, pörbefogják Jung, Krebs, Schubert és Kasper német nemzeti szocialista képviselőket, a német nemzeti szocialista pártot föloszlatják, a német nemzeti párt működését pedig felfüggesztik* (1933 október 4.). Ez a rendelkezés indítja meg Hehlern Konrád egységesítő mozgalmát s a két párt romjain megszületik *a szudétanémet párt*. — A gazdasági meghatalmazások rendszerét *politikai meghatalmazásokkal* egészítik ki, szigorítják a sajtójogot és a rendtörvényt. A tekintélyuralmi rendszer a gazdasági térről a politikai térre is átcsapott. *A szlovák kérdésben* is élesebbre fordult a viszony. Az 1933. év augusztusában tartott Pribina-ünnepségen a szlovák néppárt a kormányelnök és a hatósági kiküldöttek jelenlétében a tömeg politikai csínye következtében deklarációt olvasott föl, amelyben követelte a pittsburgi szerződés megvalósítását. Ezt a csínyet sok politikai pör és a »Slovak« betiltása követte. Egyidejűleg a »Prágai Magyar Hírlap«-Jot is három hónapra betiltották. *A magyarság* felé a kormány magatartásában új jelenség egy álszocializmus szervezése. A kormánypártok régi emigráns magyar új ságirógárdáját belföldi magyarokkal frissítik föl s egészen ellenzéki álarcval új kormánylapot alapítanak. (Magyar Újság), mely az aktivizmus, helyesebben a megalkuvó opportunizmus politikáját hirdeti.

Közben lejárt a nemzetgyűlés megbízatása s *1935 májusában új nemzetgyűlést választanak*. A parlamenti élet egészen új arculatot kap. Megjelenik a porondon a szudétanémet párt. Nemcsak a ki-

sebbségek közt a legerősebb párt (mert a német mandátumok kétharmadát szerezte meg), hanem általában az egész ország legelső pártja. A német fegyelmezettség legmagasabbfokú megtestesítője.

A magyarság két pártja 234.943 szavazatával 9 képviselői és 6 szenátori mandátumot nyer. A keresztényszocialista részről képviselő lett Szüllő Géza dr., Esterházy János, Petrások Ágoston és Porubszky Géza dr. A nemzeti párt részéről Szent-Ivány József, Jaross Andor, Korláth Endre dr., Holota János dr. és a szepesi német párt részéről Nitsch Andor. Keresztényszocialista szenátorok: Turchányi Imre dr., Pajor Miklós dr. és Hokky Károly; nemzeti pártiak: Törköly József dr. és Füssy Kálmán. A halálos beteg Törköly lemondása után 1937-ben Szilassy Béla dr. került be a szenátusba. Az új nemzetgyűlésben a kormánytöbbség összetétele nem változott, változásra alig volt kilátás, de 1935 végén két személyi kérdés hirtelen új irányt adott Csehszlovákia politikájának.

A szudétanémet párt természetes szövetségese lett a magyarság pártjainak, de a 35-ös választás során újabb ellenfelet is kaptak a nemzetgyűlésben az úgynevezett »magyar aktivisták«-ból. Mivel a kormánytöbbségben a német ellenzék ellensúlyozására három német párt volt, ezért a magyar ellenzék ellensúlyozására a kormánypárti »magyar aktivistákat« kreálták. Magyar kormánytámogató párt nem lévén, a cseh agrárpárt és a cseh szociáldemokrata párt egy-egy mandátumát magyar embernek adta: az agrárpárt nagykálnai főkortesének, Csomor István maradékbirtokosnak, a szociáldemokrata párt Schulcz Ignác pozsonyi szakszervezeti titkárnak. E két törvényhozó jelképezte a nemlétező magyar kormánypártot. Szerepük mindenkor negatív volt: helytelenítették azt, amit a magyar ellenzék kívánt és mindenáron dicsérték azt, amit a kormány tett. De az új nemzetgyűlésben *a nemzetiségi kérdések ennek ellenére is erős nyomatékot nyertek s a kormány egyre többet kénytelen volt foglalkozni a kisebbségek panaszaival és követeléseivel.* A csehszlovák nemzeti expanzió politikai defenzívába kénytelen átmenni. Az új parlamenti erőelosztás mellett a szudétanémet párt antiknaxista irányzata miatt a cseh jobboldal köreiben ismét fölmerül a polgári többség gondolata, de a fölszín alatt marad s állandó feszültséget idéz elő a többségben. A polgári-szociálisták ellenét tört ki újból a Bodza-kormány első napjaiban (1935 október-december). Bradáe házelnök hirtelen halála (1935 október 20.) miatt Malypetr távozni kénytelen a kormány éléről, átveszi a házelnökséget, a kormány vezetését pedig *Hodza Milán, Csehszlovákia első szlovák miniszterelnöke veszi kezébe.* Hodza első feladata a köztársaság legnagyobb személyi kérdését: Masaryk elnök utódjának problémáját megoldani. *Masaryk elnök súlyos aggkori bénultsága miatt lemondott* s utódaül Benest ajánlotta. A kormánytöbbség polgári jobboldala azonban ellenjelöltet állított a nemzeti szocialista Benesnek. Az ellenjelölt személyének megválasztása azonban szerencsétlen volt, eleve kizárta a német vagy magyar polgári pártok tá-

mogatását, a nemzetiségi törvényhozók nem szavazhattak Némec Bohumál egyetemi tanárra, a Csehszlovák Nemzeti Tanács elnökére. Ennek ellenére a helyzet kulcsa mégis a szlovák néppárt kezében volt s a szlovák néppárt inkább a szocialista jelölt mellé állt. Némec kénytelen volt visszalépni s Benest óriási többséggel választották meg. A katolikus pártok azért támogatták Benest, mert éppen akkor vezette sikerre a Vatikánnal a régebben kötött *modus vivendi* végrehajtását célzó tárgyalásokat, a kommunisták azért, mert kezdeményezője volt a csehszlovák-szovjetorosz szövetségnek.

A magyarság politikájában is jelentős mozzanat volt az elnökválasztás. Benes ugyanis előzően fogadta a (magyarság képviselőit, Szüllő, Jaross és Esterházy képviselőket, s meghallgatta panaszait és követeléseiket. Azokat teljesíthetőnek és orvoslandóknak minősítette. A magyar törvényhozók a demokrácia nagyobb biztosítékát látták Benes jelöltségében, ezért elsősorban tértek el attól a tradíciótól, hogy az elnökválasztásnál üres szavazólapokat dobjanak az urnába s *Benesre szavaztak*. Hangsúlyozták ugyanakkor, hogy a bizalom előlegezése az államfőnek és nem a kormánynak szól. E taktika kezdeményezője a keresztényszocialista párt vezérlete volt.

E léggört a magyar nemzeti párt arra használta föl, hogy a nyilvánosság előbb 1936 január 10-én kiáltvány alakjában följánlotta az egységes magyar "párt" megalapozását. Az »Egyesült Országos Keresztényszocialista és Magyar Nemzeti Párta eszméje 1936 június 21-én testet is öltött s azóta a magyarság erejét többé nem belső versengések, hanem egységes politikai szervezet kialakítására, a céltudatos szervezett politikai, gazdasági, szociális és kulturális élet megalapozására fordította. A két párt egységébe a magyar nemzeti munkáspárt is beolvadt s az Egyesült Párt nemcsak eddigi táborát egyesítette a fehér-zöld pártzászló alatt, hanem különösen a munkásság körében is új híveket szerzett. A párt elnöke Jaross Andor, ügyvezető-elnöke Esterházy János, a parlamenti klub elnöke Szüllő Géza dir. A párt erősödése — mint azt a kassai, nyitrai, vágssellyei és losonci községi választáson való 20—60 százalékos előretörése mutatta — elemi erejű.

Az új elnök és Hodza kormánya *a nemzetiségi kérdést* állította a legsürgősebb teendők közé, de a második devalváció, a gabonaárak kérdése és főleg a nagyszabású véderőtörvények egész sora foglalták le a kormány érdeklődését, a külpolitikában pedig a Saarvidék visszacsatolása, a csehszlovák-szovjetorosz katonai szerződés, a locarnói szerződést német részről hatályon kívül helyező rajnavidéki katonai megszállás, az abesszin háborúval kapcsolatos megtorlások feszültsége, a spanyol feszültség és végül az osztrák csatlakozás. *A kormány csak egy évvel az ügyek átvétele után, 1937 február 18-án bette meg az első lépést a nemzetiségi kérdésben. E napon kormánynyilatkozatot adott ki, amely a nemzetiségi kérdést úgy vélte megoldhatni, hogy a kormány ünnepélyesen megígérte az alkotmányban ígért aránylagos részesedés gyakorlati érvényesítését*

úgy az állami alkalmazásban, mint a segélyezésben, valamint a közszállításokban.

De az aránylagos részesedést illetően utána egy év alatt magyar viszonylatban semmi javulás nem mutatkozott. Az úgynevezett »tollvonás« sem következett be, amely a rendeletnek megvalósítható jogok nyújtásában állott volna. Ilyen jog illette volna meg például a nyelvtörvény alapján a magyarságot, hogy a ipostánál és a vasútnál a magyar nyelv és a magyar községnév is használható minden olyan, legalább 20 százalékos magyar lakossággal bíró községben, amely egy legalább 20 százalékgig magyar jellegű bírósági járásban fekszik. Ezt a jogot élvezik a németek és a lengyelek, ellenben a magyarokra vonatkozólag 1938 március 21-én csak olyan tartalmú rendelet jelent meg, amely az 50 százaléknál magyarabb járasok 50 százaléknál magyarabb községei számára ismeri el ezt a jogot. A magyarság természetes kiábrándulással fogadta a »február 18-i« politika ilyen sovány eredményét. Néhány nappal később a német aktivista pártok is belátták, hogy a kormánytámogatással kapcsolatos 11 és fél éves aktivista politika kísérlete sikertelenül végződik s *a német gazdapárt, a keresztényszocialista párt ellenzékbe vonult és belépett Henlein szudétanémet pártjába.*

A kormánytöbbség németek nélkül maradt s így anélkül, hogy akarta volna, ismét *nemzeti koalícióvá* alakult át. A történelem furcsák játéka az, hogy az új nemzeti kormánytöbbség legégetőbb feladata éppen *a nemzetiségi kérdés sürgős megoldása*, ez a föladat, amit a 11 és fél évig tartó német aktivista kísérlet ideje alatt a csehszlovák német vegyes kormánytöbbség nem tudott megoldani.

Ma, Csehszlovákia fönnállásának huszadik, jubileumi évében] a nemzetiségi kérdés a csehszlovák állam legégetőbb problémája. A szudétanémet párt a német lakosság 90 százalékát egyesítette táborában s most a magyarokkal és szlovákokkal együtt a legnagyobb nyomatókkal követeli a nemzeti állam eszméjének egy svájci mintájú nemzetiségi állam eszméjével való fölváltását, a köztársaság mindegyik népe számára a teljes nemzetiségi önkormányzatot. A kormányzat húsz esztendőn át tagadó álláspontot foglalt el e kérdéssel szemben, de most már a francia és angol kormány hivatalosan is elismerte ia nemzetiségi követelések jórészének jogosságát s barátságos szellemű demarsot intéztek Prágához, hogy »az engedékenység legvégső határáig menjenek el a nemzetiségek észszerű követeléseinek teljesítésénél«. Ennek az angol és francia fölfogásnak megfelelően a kormány bejelentette, hogy úgynevezett »nemzetiségi statútumot« alkot meg, amely a nemzetiségek valamennyi eddigi jogát és az ahhoz szükséges kiegészítéseket fogja tartalmazni. Ausztria bekebelezése óta Németország is nyomatókusan sürgeti a szudétanémet kérdés megoldását s e kívánság súlyos feszültséget támaszt Közép-Európában, úgyhogy csöppet sem túlzás az, ha azt mondjuk, hogy *a csehszlovákiai nemzetiségek kérdése ma Európa legégetőbb kérdése s ennek helyes és igazságos megoldásától függ nemcsak Csehszlovákia, hanem egész Európa fejlődése is.*

Darvas János.